

STADHOUDERLIJKE en NASSAUSE ARCHIEVEN

Versie 27-6-2011

Onderstaand overzicht behoort tot het [project Waddenarchieven](#), dat wordt gefaciliteerd door de Waddenacademie (www.waddenacademie.knaw.nl).

Het overzicht is als volgt opgebouwd:

- Archieven in Friesland

Heeft u vragen over het project of aanvullende informatie over archiefmateriaal betreffende het waddengebied, dan nodigen wij u uit om contact op te nemen met de Waddenacademie: tel. 058-2339032, e-mail: syds.wiersma@waddenacademie.knaw.nl

LANDELIJK
NATIONAAL ARCHIEF
1.01.50: Stadhoudelijke Secretarie, 1600-1795
2. Stukken betreffende de handel van de Republiek, meer in het bijzonder verband houdende met de aan de stadhouder gedane opdracht om voorstellen te doen ter verbetering van de vervallen toestand van de handel
2.1 Voorstellen van de stadhouder en van anderen tot verbetering
2.2 Reacties op voorstellen
2.3 Verzameling verslagen en andere stukken betreffende de handel en nijverheid van de Republiek, waarvan de meeste gediend hebben bij de voorstellen van de stadhouder tot herstel van handel
2.3.1 Stukken betreffende de binnenlandse handel, nrs. 549-555
- 555: Staten van het aantal ponden kaas en wol jaarlijks gewogen op de wagen in de West-Friese steden en dorpen en op Texel en Wieringen, in de jaren 1781 – 1790, 1 omslag
2.3.2 Stukken betreffende de buitenlandse handel, nrs. 556-578
2.3.3 Stukken betreffende de nijverheid, nrs. 579-600
2.3.4 Stukken betreffende de visserij, nrs. 601-607

- 601: Stukken betreffende de grote en kleine visserij, Ongedateerd, ongeveer 1749 – 1755, 1 omslag

2. Stukken verzameld door de stadhouder in verband met zijn functie als stadhouder van verschillende provincies

3.3 Holland

3.6 Friesland

3.6.14. Rechtspraak en politie, nrs. 1040-1044

- 1040: Rekest ingekomen bij de stadhouder van Catharina Maria Stachouwer en andere eigenaren van de heerlijkheid Schiermonnikoog betreffende de beslechting van een jurisdictiegeschil tussen Schiermonnikoog en het Hof van Friesland, 1749, 1 omslag

2.8 Groningen

3. Stukken verzameld door de stadhouder en verband houdend met zijn functie als opperbewindhebber van de VOC en de WIC

4.1 Stukken betreffende de VOC

4.1.2 Bestuur in Europa

4.1.2.3 Personeel en equipage, nrs. 1138-1140

- 1138: Memorie van Hendrik Meyers Hendriksz, betreffende voorstellen tot verbetering in de wijze van werven van matrozen voor de VOC-schepen en de bevordering van de gezondheid van het scheepsvolk door het oprichten van een "Equipagehuis" te Den Helder, gericht aan stadhouder Willem V, 1776, 1 stuk

1.08.11: Nassause Domeinraad, (1218) 1581-1811 (1842)

DEEL 3. DOMEINEN IN FRIESLAND

I AMELAND

De staatkundige geschiedenis van Ameland

Ameland is een vrij jong eiland, het moet met de andere eilanden zijn ontstaan als een van de strandwallen langs de Noordzeekust. Of het ooit verbonden is geweest met de wal is niet met zekerheid te zeggen. De strandwal groeide tot een of meer complexen van duinen en achter deze duinen voerde het water slibdeeltjes aan die bezonken. In een eeuwen durend proces ontstond op deze wijze het eiland.

In de achtste eeuw wordt Ameland voor het eerst genoemd. In de Traditiones Fuldenses (kloostergeschriften uit de achtste eeuw) is sprake van een eiland: Insula que dicitur Ambla (het eiland Ambla geheten). Ameland was dus in de 8e eeuw al een eiland.

De Cammingha's

Van de staatkundige geschiedenis van Ameland is voor 1400 weinig bekend. Vanaf 1424 betaalt Ameland huishoudgeld aan Holland. In dat jaar begon Ritske Jelmera van Cammingha op te treden als vertegenwoordiger der Amelanders. Toen de Cammingha's het roer stevig in handen hadden begonnen zij zich Heer van Ameland te noemen en ook als zodanig te gedragen. Ondanks het feit dat hun aanspraken door Friesland, Holland en ook nog de Duitse keizer werden betwist, wisten de Cammingha's de vrijstaat Ameland onder hun beheer te houden.

In 1681 stierf de mannelijke lijn van de Cammingha's uit en kwam Ameland in handen van de familie Thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg.

Door huwelijk verbonden met de Cammingha's erfden zij de vrije heerlijkheid na het overlijden van de laatste mannelijke Cammingha. Tot 1704 waren zij Heren van Ameland.

De Oranje's

In 1704 wordt Ameland voor ruim 77.000 euro verkocht aan de erfstadhouder van Friesland, Johan Willem Friso Prins van Oranje. Ameland kwam daarmee in het bezit van de Oranjes. Vandaar dat één van de titels van de koningin nog altijd 'Erf- en Vrijvrouwe van Ameland' is.

Vanaf 1810 Fries

Tijdens de Franse revolutie raakten de Oranjes het eiland kwijt. In 1810 werd verklaard dat Ameland tot Friesland behoorde. In 1814 werd dat nog eens bevestigd. Hiermee kwam een eind aan de bijzondere positie van Ameland als Vrije Heerlijkheid. Het eiland werd vanaf toen bestuurd door Grietmannen die later burgemeester werden genoemd.

Bron: de Vleet, Ecomare

Beheer van Ameland

Ter plaatse werd Ameland beheerd door de rentmeester. De functie werd veelal in personele unie uitgeoefend met die van baljuw, schout, secretaris, executeur, fiscaal, etc. Deze persoon fungeerde als hoofd van de regering van Ameland. Het beheer van Ameland stond onder toezicht van de raad en secretaris van de prins in Leeuwarden. In 1748 werd het beheer overgedragen aan de Domeinraad te 's-Gravenhage, zij het dat de raad en secretaris de kleinere zaken zou blijven behandelen. Al vanaf 1745 worden er inspectiereizen gemaakt door leden van de Domeinraad. Na 1795 blijft het plaatselijk beheer in handen van een rentmeester onder toezicht van de administrateurs over de Nassause domeinen en hun opvolgers.

Rentmeesters van Ameland

Gerbrandus Metz
1705-1727,

Campegius van der Straten
1726-1761

Pieter van der Straten
1761-1762, 1772-1779

Michiel van Wetzens
1763-1772

Isak Polet (plaatsvervanger van Hans Willem van Plettenburg)
1780-1785

jhr. Julius van Burmania
1786-1799

Willem Aufmorth, genaamd Oppenaarth
1800-1805

G.F. van Asbeek
1806-1811

FRYSLÂN

TRESOAR

7: Stadhoudelijk Archief: het archief in Tresoar

1.1.1. Eerste afdeling: Algemeen

1.1.1.1. Correspondentie van Willem Lodewijk, nrs. 1-3

- 1: Correspondentie van Willem Lodewijk, voornamelijk betreffende zijn particuliere aangelegenheden, vooral de financiën van hem en van zijn geslacht, maar ook betreffende militaire zaken en over landdagen in Stad en Lande en Friesland, 1585-1596, 1 omslag
- 2: Correspondentie van Willem Lodewijk betreffende bestuurlijke en militaire aangelegenheden van de Generaliteit en, in mindere mate, van Friesland, Stad en Lande, Drenthe en Westerwolde, en betreffende enige particuliere aangelegenheden, 1602-1608, 1610-1617, 1619, 1 pak. NB: Met bijlagen

1.1.1.2. Correspondentie van Ernst Casimir en Sophie Hedwig, nrs. 4-7

- 4: Correspondentie van Ernst Casimir, vooral betreffende militaire aangelegenheden, voornamelijk van de Generaliteit, maar ook over privé-aangelegenheden, 1620-1632, 1 pak. NB: Met bijlagen

1.1.1.3. Correspondentie van Willem Frederik, nrs. 8-16

- 8: Correspondentie van Willem Frederik voornamelijk betreffende bestuurlijke, militaire en privé-aangelegenheden en betreffende het beheer van de bezittingen van de stadhouder, 1643, 1650, 1651, 1654-1657, 1659, 1 omslag
- 11: Brieven, ingekomen bij Willem Frederik van Constantijn Huygens, secretaris van Frederik Hendrik, Willem II en Willem III, betreffende militaire en bestuurlijke aangelegenheden en betreffende de bezittingen, de hofhouding en de privé-aangelegenheden van de stadhouder, 1642-1662, 1 omslag. NB: In het Frans; De brieven zijn niet uitgegeven in Worp, *Briefwisseling*. Wel is van één ervan een samenvatting in de uitgave opgenomen

1.1.1.4. Correspondentie van Hendrik Casimir II, nrs. 17-18

- 17: Correspondentie van Hendrik Casimir II met de Staten-Generaal, de Raad van State, en met enige andere bestuursinstellingen en functionarissen vooral betreffende militaire zaken, maar ook betreffende bestuurlijke zaken en privé-aangelegenheden van de stadhouder, 1681-1696, 1 pak
- 18: Brieven, ingekomen van Philip Ernst Vegelin van Claerbergen, hofmeester van Hendrik Casimir II voornamelijk betreffende de bezittingen van de stadhouderlijke familie en bestuurlijke en militaire aangelegenheden, 1680, 1681, 1683, 1 pak. NB: Soms in het Frans

1.1.1.5. Correspondentie van Maria Louise en Willem IV, nrs. 19-33

- 19-23: Correspondentie van Maria Louise, bijna uitsluitend betreffende het beheer en het bestuur van en de handhaving van de rechten op de bezittingen (ook in Duitsland) van de stadhouderlijke familie, haar privé-aangelegenheden het bestuur van haar gewesten, voornamelijk van Friesland, met enige brieven van en aan Willem IV, 1712-1729, 2 pakken, 2 banden en 1 omslag. NB: Veel stukken in het Duits of in het Frans

- 24: 'Generale correspondentie'. Correspondentie van Maria Louise en Willem IV, bijna uitsluitend betreffende het beheer en het bestuur van, en de handhaving van de rechten op, de bezittingen (ook in Duitsland) van de stadhouderlijke familie, haar privé-aangelegenheden, de huis- en hofhouding en het bestuur van Friesland, 1730-1731, 1 pak. NB: Veel stukken in het Duits of in het Frans; Sommige stukken zijn afgeschreven in de beter leesbare serie kopieën (inv.nrs. 32-33). Deze zijn in de drie bestanddelen met een potloodteken (+) gemarkeerd.
- 25-29: Correspondentie van Willem IV, bijna uitsluitend betreffende het beheer en het bestuur van, en de handhaving van de rechten op, de bezittingen van de stadhouderlijke familie, haar privé- aangelegenheden, de huis- en hofhouding en het bestuur van Friesland, 1733-1746, 5 pakken. NB: In inv.nrs. 26-29; beschikkingen van Willem IV over de in de beschrijving genoemde onderwerpen
- 29: Correspondentie van Willem IV, bijna uitsluitend betreffende het beheer en het bestuur van, en de handhaving van de rechten op, de bezittingen van de stadhouderlijke familie, haar privé- aangelegenheden, de huis- en hofhouding en het bestuur van Friesland, 1745-1746, 1745 - 1746, 1 pak - belangrijke onderwerpen: 1. Heffing van tol in het Amelanders zeegat (tussen Ameland en Terschelling) door de voogden van de huiszittende armen te Harlingen, 1745, jan.-juni. NB: Zie voor de bijbehorende kaart Kaartenverzameling nr. 13065; 2. Bestuur en beheer van en functionarissen op Ameland, 1745, 1746

1.1.2. Tweede afdeling: Stukken van niet-bestuurlijke en niet-militaire aard

1.1.2.2. Bezittingen en financiën

- 68: Rekestes aan Willem IV om functies in diens vorstendommen en domeinen of om maatregelen door hem als bestuurder van die vorstendommen en domeinen te nemen, 1731-1741, 1 omslag. NB: Het gaat om o.a. Ameland
- 72: Staat van enige in de periode 1738-1744 te verwachten inkomsten (uit de heerlijkheid Ameland), (1737 of kort daarna), 1737 – 1744, 1 stuk
- 75: Stukken ingekomen van Coenraad Peijssel als jager op Het Bildt in dienst van de stadhouder als bezitter van het jachtrecht aldaar, (1733-1763), 3 stukken. NB: Coenraad Peijssel bekleedde het ambt van 1733-1771; in één van de stukken is sprake van Willem van Haren, die tot 1763 grietman van Het Bildt was

1.1.3. Derde afdeling: Stukken van bestuurlijke en militaire aard

1.1.3.1. Stadhouderschappen en militaire functies in de Republiek

1.1.3.1.1. Correspondentie over bestuurlijke en militaire zaken

1.1.3.1.1.1. Friesland, nrs. 91-98

1.1.3.1.1.2. Stad en Lande, nrs. 99-129

- 103: Correspondentie van Willem Lodewijk, zeer overwegend betreffende bestuurlijke en militaire aangelegenheden van Stad en Lande, 1603, 1 omslag: o.a. - Gedeputeerde Staten vragen advies aan Willem Lodewijk over het plan tot het leggen van dijken bij Beerta, Blijham en Bellingwolde in verband met de gevolgen voor het fort in Bellingwolderzijk, samenwerking met Friesland in deze kwestie en in die van de onderhoudswerkzaamheden aan de forten in Delfzijk, Bourtange en Bellingwolderzijk, bezwaren van de inwoners van Bellingwolde en Blijham tegen de dijk, 1603. Herstel van de schans te Reide, die door het water van de Dollard wordt bedreigd, 1603, mei-dec.
- 110: Correspondentie van Hendrik Casimir I, zeer overwegend betreffende militaire aangelegenheden van Stad en Lande, 1632-1640, 1 omslag: o.a. - Aanleg van een dijk bij de Langakkerschans, 1638.

- 1.1.3.1.1.3. Correspondentie van Willem Lodewijk als militair bevelhebber in en sinds 1596 stadhouder van Drenthe, zeer overwegend betreffende bestuurlijke militaire en kerkelijke aangelegenheden van dat gewest, 1592-1620
- 1.1.3.1.1.4. Generaliteit, nrs. 130-146
- 1.1.3.1.2. Functies, nrs. 147-166
- 1.1.3.1.3. Bestuurlijke zaken
- 1.1.3.1.3.1. Friesland
- 1.1.3.1.3.1.1. Het gewest als geheel
- 1.1.3.1.3.1.1.1. Correspondentie, nrs. 167-170
- 169: o.a. Gevangen vijandelijke kapers op de Waddenzee, door Hendrik Casimir II ter berechting overgedragen aan de Admiraliteit te Harlingen, 1677
- 1.1.3.1.3.1.1.2. Instellingen en functionarissen, nrs. 171-372
- 1.1.3.1.3.1.1.3. Financiën en belastingen, nrs. 373-389
- 1.1.3.1.3.1.1.4. Universiteit te Franeker, nrs. 390-397
- 1.1.3.1.3.1.1.5. Waterstaat, openbare werken, verkeer en vervoer, nrs. 398-409
- 399: Verzoekschriften van Joannes Rudolphi, notaris te Bolsward, aan Willem Frederik om aanbeveling bij verschillende steden van zijn plan om kaarten van Friese zeedijken uit te geven, met bijlagen en aanbevelingsbrief van de stadhouder, 1660, 1663, 1 omslag
 - 400: Kaart van de zeedijk tussen Makkum en het Workumer Hek, met prospecten van de aanliggende dorpen, die voor het onderhoud van de dijk moesten zorgen, 1659, 1 blad. NB: 1. Zie voor deze kaart Kaartenverzameling nr. 13.066. 2. Vgl. inv.nr. 399, waar de kaart mogelijk bij hoort
 - 401: Situatiekaart van de zeedijk tussen Tacoziyl en Lemmer, (17de eeuw), 1 blad. NB: 1. Zie voor deze kaart Kaartenverzameling nr. 14001. 2. Vgl. inv.nr. 399, waar de kaart heel misschien bij hoort
 - 402: Notitie over de schade die de stormen van 19-21 februari aan de dijken en de paalweringen hebben aangericht, (tweede helft 17de eeuw), 1 stuk. NB: Gottschalk, *Stormvloeden*, bracht geen uitkomst in het dateringsvraagstuk
 - 403: Resoluties van de Staten en sententie van het Hof betreffende de verdeling van de kosten van de zeeweringen in Zevenwouden over de grietenijen Doniawerstal, Gaasterland, Haskerland, Lemsterland en Schoterland, 1704, 1709, gedrukt, 1 katern
 - 404: Stukken betreffende de regeling van het gemeenschappelijk onderhoud van de zeedijken in Wonseradeel en Wymbritseradeel, waarover het Hof in 1719 uitspraak deed, 1719, 2 stukken
 - 405: Staten betreffende de kosten van de aanleg van de Dokkumer Nieuwe Zijlen, van de nieuwe slaperdijk tussen het Workumer Nieuwland en Hemelumer Nieuweburen en van het onderhoud van de zeewering bij Harlingen, en betreffende de betaling daarvan, (circa 1727), 1733, 1735, 1 omslag
 - 408: Situatiekaart van de zeewering en sluizen te Makkum met de zandbank, genaamd Schilbank, (1732), 1 blad. NB: Zie voor deze kaart Kaartenverzameling nr. 13076
- 1.1.3.1.3.1.1.6. Rechtspraak, wetgeving en openbare orde, nrs. 410-437

- 1.1.3.1.3.1.1.6.1. Bevoegdheden en samenstelling van het Hof, nrs. 410-422
- 421: Memorie waarin wordt betoogd dat het eiland Schiermonnikoog zowel voor als na de verkoop van het eiland door de Staten in 1638 onder de jurisdictie van het Hof viel en nog steeds valt, (1737), gedrukt, 1 stuk. NB: Zie Van der Ven, *Een omstreden eiland*, 94-97, 323-326
- 1.1.3.1.3.1.1.6.2. Processen voor het Hof, nrs. 423-427
- 1.1.3.1.3.1.1.6.3. Processen in klein revies tegen civiele sententies van het Hof, nrs. 428-435
- 1.1.3.1.3.1.1.6.4. Wetgeving en openbare orde, nrs. 436-437
- 437: Stukken betreffende het verblijf op Schiermonnikoog van een detachement soldaten onder luitenant Tjerk van Ommen, dat Gedeputeerde Staten en Willem IV gezonden hadden op verzoek van Catharina Maria Stachouwer, vrouwe van de heerlijkheid Schiermonnikoog, om de orde op het eiland te handhaven en betreffende de bezwaren van de burgemeesters en volmachten van het eiland en van het Hof tegen het sturen van de troepen, 1739-1740, 1 omslag. NB: 1. Hierbij brieven van Van Ommen aan Willem IV, waarin de luitenant verslag doet van zijn bevindingen. 2. Zie Van der Ven, *Een omstreden eiland*, 74, 75, 86, 87 en Schiermonnikoog, inv.nrs. 116 en 146. 3. Catharina Maria Stachouwer bezat de heerlijkheid samen met drie tantezeggers/-sters, maar zij was het die feitelijk het bestuur voerde (Van der Ven, *Een omstreden eiland*, 317, 319). 4. Burgemeesters en volmachten waren verontwaardigd over de wijze waarop de vrouwe verkiezingen en belastingen op het eiland regelde, het Hof omdat Gedeputeerde Staten en Willem IV met het zenden van troepen zouden hebben willen voorkomen, dat het Hof een vervolging instelde in de zaak van de krankzinnige Gerryt Jacobs, die vernielingen aan het huis van de vrouwe had gepleegd
- 1.1.3.1.3.1.1.7. Betrekkingen met de Generaliteit, nrs. 438-447
- 1.1.3.1.3.1.2. Grietenijen, nrs. 456-465
- 457-459: Stemkohieren, per grietenij opgemaakte registers van de in 1640 stemdragende percelen met hun eigenaars en gebruikers. Afschriften, gemaakt in 1641, 1640-1641, 3 pakken. NB: Deze geschreven stemkohieren zijn betrouwbaarder dan de gedrukte uitgave van 1730
 - 460-462: Stemkohieren, per grietenij opgemaakte registers van de in 1640 stemdragende percelen met hun eigenaars en gebruikers. Afschriften, gemaakt in 1694, 1640-1694, 3 pakken. NB: Deze geschreven stemkohieren zijn betrouwbaarder dan de gedrukte uitgave van 1730
- 1.1.3.1.3.1.3. Steden, nrs. 466-578
- 1.1.3.1.3.2. Stad en Lande
- 1.1.3.1.3.2.1. Instellingen en functionarissen, nrs. 579-611
- 1.1.3.1.3.2.2. Financiën en belastingen, nrs. 612-615
- 1.1.3.1.3.2.3. Rechtspraak en openbare orde, nrs. 616-623
- 619: Stukken betreffende de onlusten in het Westerkwartier naar aanleiding van de van de inwoners op advies van een commissie uit Friesland geheven belasting om het herstel van de zeedijken te betalen, en betreffende het op last van de Staten onderdrukken van die onlusten door militairen onder bevel van luitenant-kolonel Gerhard Sichterman, 1718, 1 omslag
- 1.1.3.1.3.2.4. Overige aangelegenheden, nrs. 624-627

<p>1.1.3.1.4. Militaire zaken, nrs. 665-750</p> <p>1.1.3.1.5. Overige aangelegenheden, nrs. 751-757</p> <p>1.1.5. Bij het archief bewaarde bestanddelen van andere archieven</p> <p>1.1.5.1. (Fragment van) het archief van het Krijsgerecht der Friese en Nassause regimenten</p> <p>1.1.5.1.2. Inventaris</p> <p>1.1.5.1.2.3. Criminele sententieboeken, nrs. 790-806</p> <ul style="list-style-type: none"> - --: 1614-1775 - 790: Civiele sententieboeken, 1602-1691, 1758-1770, 10 delen. NB: 1. Aan te vragen als: Toegang 15-01, inv. nr. ... (staat achter de jaartallen in de deelbeschrijvingen). 2. Met aantekeningen over beroep tegen sententies bij Gedeputeerde Staten <p>1.1.5.2. Fragmenten van andere archieven, nrs. 807-813</p> <ul style="list-style-type: none"> - 812: Schetskaarten van de te bedijken Bildtpollen en Noorderleeg, waarop aangegeven de nieuw aan te leggen dijk, (1754), met lijst van eigenaren, 1763, 3 bladen en 1 stuk. NB: 1. Zie voor deze kaarten Kaartenverzameling nrs. 13084-13086. 2. Nicolaas Arnoldi behoorde tot de eigenaren. Bij resoluties van 8 maart 1754 (SvF, inv.nr. 161, f. 34) en 16 maart 1763 (SvT, inv.nr. 170, f. 28) verleenden de Staten van Friesland de eigenaren op hun verzoek belastingvrijdom. 3. Zie Sannes, <i>Het Bildt</i> II, 109-113 		
8	<p>Gewestelijke besturen in Friesland in de Franse tijd (BRF), 1795-1813 (1815)</p>	<p>1. Gewestelijke Bestuursinstellingen van Friesland, 1795-1807</p> <p>1.4. Besturen en instellingen vanaf de omwenteling</p> <p>1.4.04. De commissie van gedeputeerden</p> <p>1.4.04.2. Stukken betreffende bijzondere onderwerpen</p> <p>1.4.04.2.04. Financiën en eigendommen</p> <p>1.4.04.2.04.4. Stadhoudelijke goederen</p> <ul style="list-style-type: none"> - 394: Processen verbaal van inbeslagname en inventarisatie van de goederen van de voormalige stadhouder op Ameland, 1795, 1 omslag - 395: Brieven van op Ameland gestationeerde deurwaarders betreffende het beheer van de stadhoudelijke goederen en het bestuur van het eiland, 1795-1797, 1 omslag - 396: Lastgevingen van Pieter Akkerman Gzn. aan de Raad der gemeente Ameland, strekkende tot inbezitting van dat eiland door W.G.F. graaf Bentinck, gevolmachtigde van de prins van Oranje Nassau, 1799, authentieke afschriften, 1 omslag

